

संस्कृतम् (ऐच्छिकम्, कोड-सङ्ख्या - 022)

आदर्श-प्रश्नपत्रम्

कक्षा - द्वादशी (2025-26)

अवधि: - होरात्रयम्

अङ्कयोजना उत्तरसङ्केताश्च

पूर्णाङ्काः - 80

अवधातव्यम् -

- (i) अस्याम् अङ्कयोजनायां प्रदत्तानि उत्तराणि निदर्शात्मकानि सन्ति। प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि सन्दर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति।
- (ii) यदि छात्रः अतिरिक्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय यत्र अधिकाः अङ्काः दातुं शक्यन्ते तादृशानां प्रश्नानां मूल्याङ्कनं करणीयम्।
- (iii) अनुच्छेदं श्लोकं वा आधृत्य ये प्रश्नाः ते अवबोधात्मकाः सन्ति। अतः विद्यार्थिनः अनुच्छेदे प्रदत्तशब्दानां स्थाने समभाव-पर्यायवाचि-शब्दानां प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति। तदर्थम् अङ्काः देयाः। यदि विद्यार्थिनः उत्तरदान-समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः।
- (iv) त्रुटिपूर्णवर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः।
- (v) आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः।
- (vi) 'ख' खण्डे (रचनात्मक-कार्ये) वाक्यरचना प्रमुखा न तु वाक्यसौन्दर्य-तत्त्वम्। अतः आंशिकवाक्यशुद्धये अपि अङ्काः देयाः।
- (vii) प्रश्ननिर्माणस्य प्रश्ने ½ अङ्कः वाक्यलेखनाय अस्ति, ½ अङ्कश्च प्रश्नवाचकचिह्नाय। परं सम्यक्-प्रश्ननिर्माणं यदा स्यात्तदा एव प्रश्नवाचकचिह्नस्य कृते अङ्काः प्रदेयाः।

खण्डः - 'क'

अपठितावबोधनम् 10 अङ्काः

1.	अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत - (अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) प्राणिनः (ii) कर्तव्यपालनेन / कर्तव्यपालनेनैव (iii) स्वकर्तव्यम् (आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) विद्याध्ययनम्, चरित्र-निर्माणम्, स्वदेशस्य समाजस्य च सेवा, सदाचारस्य पालनम्, परोपकारः च इत्यादीनि कर्तव्यानि सर्वैः मानवैः सत्यनिष्ठया पालनीयानि। (ii) सम्यक्तया कर्तव्यपालनेनैव मानवः जीवने सर्वविधाम् उन्नतिं प्राप्नोति। (iii) मानवैः अनिवार्यत्वेन करणीयं कर्म एव कर्तव्यम् इति उच्यते।	10 2×1=2 2×2=4

	(इ) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत – कर्तव्यपालनम् एव धर्मः / कर्तव्यपालनस्य महत्त्वम् / कर्तव्यपालनम् अथवा अन्यत् किमपि समुचितं शीर्षकं छात्राः लेखितुं शक्नुवन्ति। (ई) निर्देशानुसारम् उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत- (क) (iv) महापुरुषाः (ख) (ii) मानवः (ग) (i) सततम्	1 3×1=3
खण्डः - 'ख' रचनात्मककार्यम् 10 अङ्काः		
2. अ	भवान् अनिमेषः विगतशीतावकाशे संस्कृतसंवादशालायां भागं गृहीतवान्। तस्याः अनुभवान् वर्णयितुं स्वमित्रं सुधीन्द्रं प्रति पत्रमेकं प्रदत्तसङ्केतानां सहायतया संस्कृतभाषया लिखतु। अथवा आ भवती सृष्टिः नवदिल्लीस्थे सरस्वतीविहारे निवसति। भवत्याः क्षेत्रे बहुदिनेभ्यः नगरनिगमस्य अवकरवाहनं नागच्छति। तस्मात्कारणात् रथ्यासु सर्वत्र अवकरम् एकत्रितम् अभवत्। अतः तदवकरम् उत्थापयितुं क्षेत्रे च स्वच्छताव्यवस्थां दृढीकर्तुं नगरनिगमाधिकारिणं प्रति प्रदत्तसङ्केतानां सहायतया संस्कृतभाषया पत्रमेकं लिखत। छात्राः पूर्णं पत्रं लेखिष्यन्ति। शुद्धपत्राय पूर्णाङ्काः प्रदेयाः। व्याकरणसम्बद्ध-दोषेभ्यः आंशिकरूपेणैव अङ्काः कर्तनीयाः न तु पूर्णाः।	5
3. अ	प्रदत्ततथ्यानां सहायतया अधोलिखितं विषयम् अधिकृत्य विंशतितः पञ्चविंशतिशब्दात्मकम् अनुच्छेदमेकं संस्कृतेन लिखत – विषयः – स्वस्थशरीरे एव स्वस्थमनसः वासः। जीवने स्वास्थ्यस्य महत्त्वम् स्वस्थं शरीरम् एव मनुष्यस्य वास्तविकी सम्पद् शरीरेण सह मनसः सम्बन्धः उभयोः आरोग्यस्य उपायाः उपसंहारश्च विषयम् आधृत्य छात्राः सरलम् अनुच्छेदं लेखिष्यन्ति। विषयसम्बद्धतायै 2½ अङ्काः भाषिकशुद्धतायै च 2½ अङ्काः दातव्याः। अथवा हिन्दीभाषया आङ्ग्लभाषया वा लिखितानां वाक्यानां संस्कृतेन अनुवादं कुरुत। 1. सर्वप्रथमम् आर्यभटः अवदत् यत् पृथिवी सूर्यं परितः भ्रमति। 2. वयं वाहनानि सावधानतया चालयेम। 3. त्वम् अधुनैव आपणं गत्वा शाकानि आनय।	5

	4. अस्माकं भारतदेशः विश्वपटले सुशोभते। 5. किं यूयं कार्यक्रमे भागं ग्रहीष्यथ?	
	खण्डः - 'ग' अनुप्रयुक्तव्याकरणम् 15 अङ्काः	
4. अ	अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कृत्वा लिखत। (क) आचार्यः <u>प्राणायामेत्यादिकं</u> स्पष्टीकृत्य एव कक्षां समापयति। (ख) कार्यं समाप्य स्वगृहं <u>प्रत्यागमनं + च</u> तस्य वैशिष्ट्यमासीत्। (ग) <u>गौरः + युवा</u> हयेन पर्वतश्रेण्युपरि गच्छति। अथवा	3×1=3
आ	अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कृत्वा लिखत। (क) <u>तयेप्सितं</u> देवः प्रतिपादयति। (ख) <u>शूरम् + कण्टकमिव</u> परिहरति। (ग) कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः <u>प्रकृतिजैर्गुणैः</u> ।	
5.	रेखाङ्कितपदानां प्रकृतिप्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत। (क) (ii) कुशल+णिनि (ख) (i) उक्तवान् (ग) (iv) अप्रबोध + टाप्	3×1=3
6.	मञ्जूषायां प्रदत्तैः समुचितैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा वाक्यानि लिखत। (क) <u>उच्चैः</u> स्वनेन कवलीकृतम् इव गगनतलम्। (ख) छात्राः योगशिक्षायाः प्रायोगिकं व्यवहारं <u>श्वः</u> करिष्यन्ति। (ग) देदीप्यमानशरीरः समुद्रः <u>सहसा</u> आगत्य ब्राह्मणम् अवदत्।	3×1=3
7. अ	कोष्ठके प्रदत्तशब्देषु समुचितां विभक्तिं प्रयुज्य वाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत। (क) ते उदारचित्तेन <u>मह्यम्</u> (अस्मत्) क्षमां दास्यन्ति। (ख) सर्वेषां प्राणिनाम् <u>अत्रेन</u> (अन्न) एव प्राणधारणं भवति। (ग) रे, रे, <u>महाराजं</u> (महाराज) प्रति कः क्षत्रियः?	3×1=3
आ	अथवा कोष्ठके प्रदत्तशब्देषु समुचितां विभक्तिं प्रयुज्य वाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत। (क) धिग् <u>जाल्मान्</u> (जाल्म)। (ख) योगः <u>कर्मसु</u> (कर्मन्) कौशलम्। (ग) एतेषां रत्नानां मध्ये यत् <u>तुभ्यं</u> (युष्मत्) रोचते तद् गृहाण।	

8.	अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समुचितं विग्रहं समस्तपदं वा चित्वा लिखत। (क) (iii) अविद्यया (ख) (i) दुर्बला आशा यस्य सः (ग) (ii) अरुन्धतीजनकौ	3×1=3
	खण्डः - (घ) (i) पठितावबोधनम् 25 अङ्काः	
9.	अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत - I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) अश्रुधारा (ii) कौतूहलवशात् (iii) द्वित्राणाम् II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) सर्वे अश्रुलहृदयैः सौप्रस्थानिकीं ज्ञापितवन्तः। (ii) श्रीनायारः कार्यालयलिपिकं दायित्वहस्तान्तरणपत्रकं सज्जीकर्तुम् अकथयत्। (iii) श्रीनायारः सर्वेभ्यः निवेदयितुम् अकथयत् - 'यदि कस्मैचिद् अज्ञातेन मया रूक्षो व्यवहारः प्रदर्शितः स्यात्, तदर्थं ते मह्यमुदारचित्तेन क्षमां प्रदास्यन्ति' इति। III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) आर्द्रिकरोति स्म (ii) अवनमय्य अथवा (आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) भागम् (ii) कौतूहलवशात्	5 2×½=1 2×1=2 2×1=2
10.	अधोलिखितं पद्यद्वयं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत - I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) अकर्मणः (ii) सिद्धिम् (iii) नियतम् II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) कर्मणाम् अनारम्भात् नैष्कर्म्यं सुनिश्चितं नास्ति। (ii) अकर्मणः अधिकं प्रशंसनीयं कर्म अस्ति। (iii) शरीरयात्रायाः सिद्धतायै पुरुषः कर्म कुर्यात्।	5 2×½=1 2×1=2 2×1=2

	III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) त्वम् (ii) कर्म अथवा (आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) संन्यसनात् (ii) अकर्मणः	
11.	अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत – I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) श्यामपट्टे (ii) यमः (iii) योगाङ्गानाम् II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) स्वविषयसम्प्रयोगे चित्तस्वरूपानुकार इवेन्द्रियाणां प्रत्याहारः। (ii) योगाङ्गानां फलं ज्ञातुं छात्राणां महती उत्कण्ठा वर्तते। (iii) शौचसन्तोषतपःस्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानि नियमाः सन्ति। III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) छात्राः (ii) महती अथवा (आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) साम्प्रतम् (ii) अपरिग्रहः	5 2×1/2=1 2×1=2 2×1=2
12.	अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – (क) शिववीरचरः <u>कस्मात्</u> न विरमति? (ख) <u>केन</u> सर्वोऽपि ब्राह्मणसमूहो दक्षिणया तोषितः? (ग) <u>कीदृशान्</u> गुरुन् अवधीरयन्तः खेदयन्ति? (घ) तीक्ष्णतरा ह्यायुधश्रेणयः <u>कस्य</u> अपि दृप्तां वाचं न सहन्ते?	4×1=4
13.	अधोलिखितस्य श्लोकस्य अन्वयं लिखत। अन्वयः – अभियास्यमानात् कुबेरात् लब्धं तं समस्तम् एव भासुरहेमराशिं भूपतिः कौत्साय सुमेरोः वज्रभिन्नं पादम् इव दिदेश।	3

14. अ आ	अधोलिखितस्य श्लोकस्य भावार्थं संस्कृतभाषया लिखत। छात्राः श्लोकस्य भावार्थं संस्कृतेन स्वयं लेखिष्यन्ति। समुचितभावार्थाय पूर्णाः अङ्काः प्रदेयाः। व्याकरणिकाशुद्धीनां कृते आंशिकरूपेण अङ्काः कर्तनीयाः। अथवा ‘शुकनासोपदेशः’ इति पाठम् आधृत्य मन्त्रिणा शुकनासेन प्रदत्तोपदेशस्य सारं सङ्क्षेपेण संस्कृतभाषया लिखत। ‘शुकनासोपदेशः’ इति पाठम् आधृत्य मन्त्रिणा शुकनासेन प्रदत्तोपदेशस्य सारं छात्राः सङ्क्षेपेण संस्कृतभाषया लेखिष्यन्ति। समुचिततथ्यानां कृते पूर्णाः अङ्काः प्रदेयाः। व्याकरणिकाशुद्धीनां कृते आंशिकरूपेण अङ्काः कर्तनीयाः।	3
	खण्डः - (घ) (ii) संस्कृत-साहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः 10 अङ्काः	
15.	अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत। (क) (iii) कालिदासः (ख) (i) भगवान् शङ्करः (ग) (iv) महाभारतम्	3×1=3
16.	प्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत। (क) (ii) आख्यायिका (ख) (i) जीवन्धरचम्पू (ग) (iv) त्रिविक्रमभट्टः	3×1=3
17.	प्रदत्तविकल्पेभ्यः समुचितम् उत्तरं चित्वा लिखत। (क) (ii) यजुर्वेदात् (ख) (i) भासः (ग) (iii) शारिपुत्रप्रकरणम् (घ) (ii) वीररसः	4×1=4
	खण्डः - ‘ङ’ छन्दोऽलङ्कारपरिचयः - 10 अङ्काः	
18.	(अ) अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत। (क) पूर्वापरौ तोयनिधीवगाह्य स्थितः पृथिव्या इव मानदण्डः। (ख) उक्ता वसन्ततिलका तभजाजगौगः।	3×1=3

